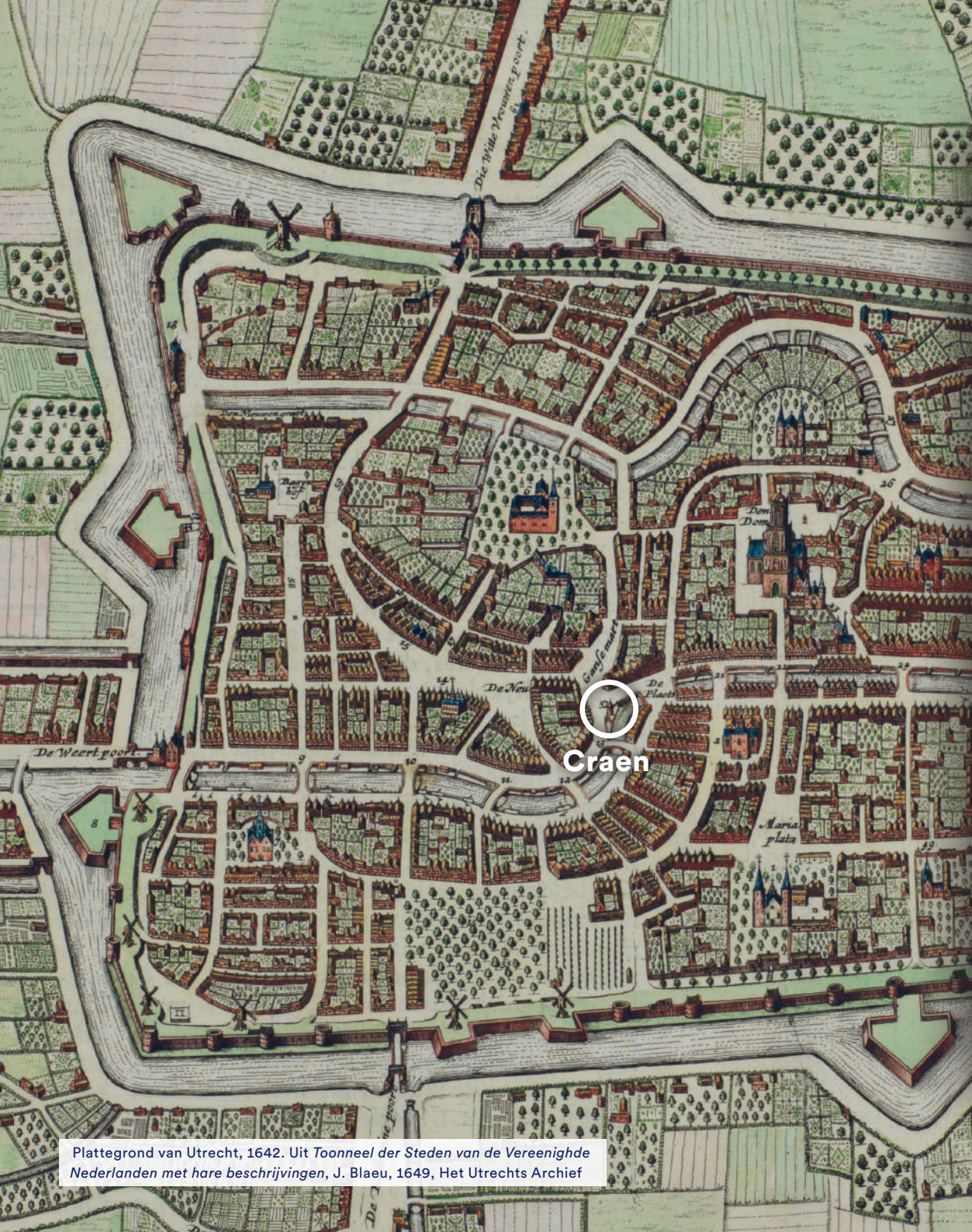

Craen komt terug!

**Ambachtelijke
herbouw van
de 15^e-eeuwse
stadskraan
van Utrecht**

Cræn

Plattegrond van Utrecht, 1642. Uit *Tooneel der Steden van de Vereenighde Nederlanden met hare beschrijvingen*, J. Blaeu, 1649, Het Utrechts Archief

Voorwoord

Eeuwenlang stonden er hijsinrichtingen langs de grachten en singels van de stad. Ze zijn allemaal verdwenen.

Een van de meest beeldbepalende hijskranen was de *Cræn* op het wed bij het stadhuis. De middeleeuwse Stadskraan die daar stond gaan we reconstrueren. Vervolgens krijgt hij een prachtige plek aan de Weerdsingel.

Een enthousiaste ploeg specialisten in techniek, historie, monumenten, bouw, opleiding, sociaal ondernemen en financiën bracht het plan tot herbouw gedetailleerd in beeld. Deze brochure is een samenvatting van de bevindingen.

Het kan, een middeleeuwse kraan authentiek, volledig functioneel, herbouwen en tijdens het bouwproces mensen scholen, werkervaring en toekomstperspectief bieden.

Nog niet alle hobbels zijn genomen. We hopen en denken, met steun van u het project te realiseren. De ervaring leert dat het werken aan een vernuftig object zoals een stadskraan, met alle verhalen en romantiek die daarbij horen, mensen inspireert en helpt hun weg te vinden.

Zo hoop ik dat deze presentatie u zal inspireren.

Martin Vos

Voorzitter Stichting Stadskraan

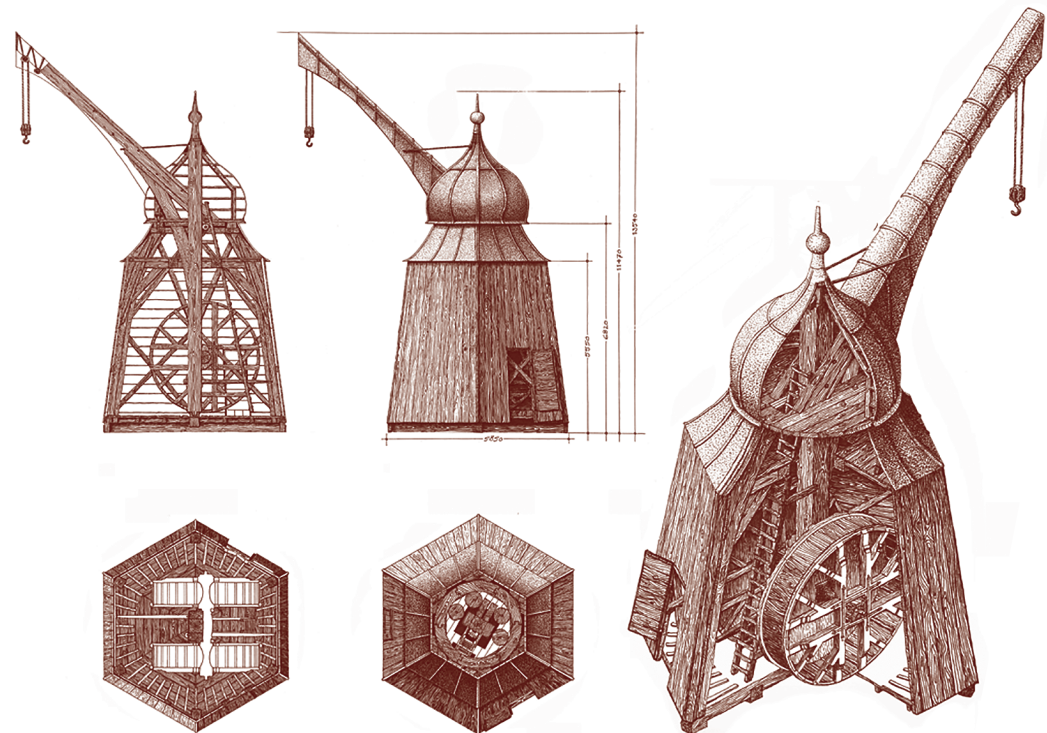
De stadskraan Utrecht

De eerst bekende stadskraan dateert uit de 15^e eeuw en stond op het wed bij de Ganzenmarkt. Kooplieden uit noord en zuid vervoerden hun waren over de Vaartse Rijn en de Vecht door de Oudegracht naar de stadskraan. De goederen werden daar uit de schepen op de hoge straat gehesen of over het wed met paardenkracht afgevoerd richting Ganzenmarkt. Bij de kraan werden alle aangevoerde goederen geïnspecteerd en gewogen. Op basis daarvan werd belasting geheven. De kraan vormde op die manier een belangrijke bron van inkomsten voor de stad. De *waaghbalk* is in het oude stadhuis nog zichtbaar.

Het raderwerk van de kraan werd aangedreven door twee grote tredraderen. De *Craenkinderen* liepen in deze raderen en brachten de zaak in beweging. Deze Craenkinderen waren in feite volwassenen en georganiseerd in een *natie* of vakvereniging.

Detail De Ganzenmarkt en de Stadhuisbrug te Utrecht, Joost Cornelisz. Droochsloot, ca. 1620, Centraal Museum

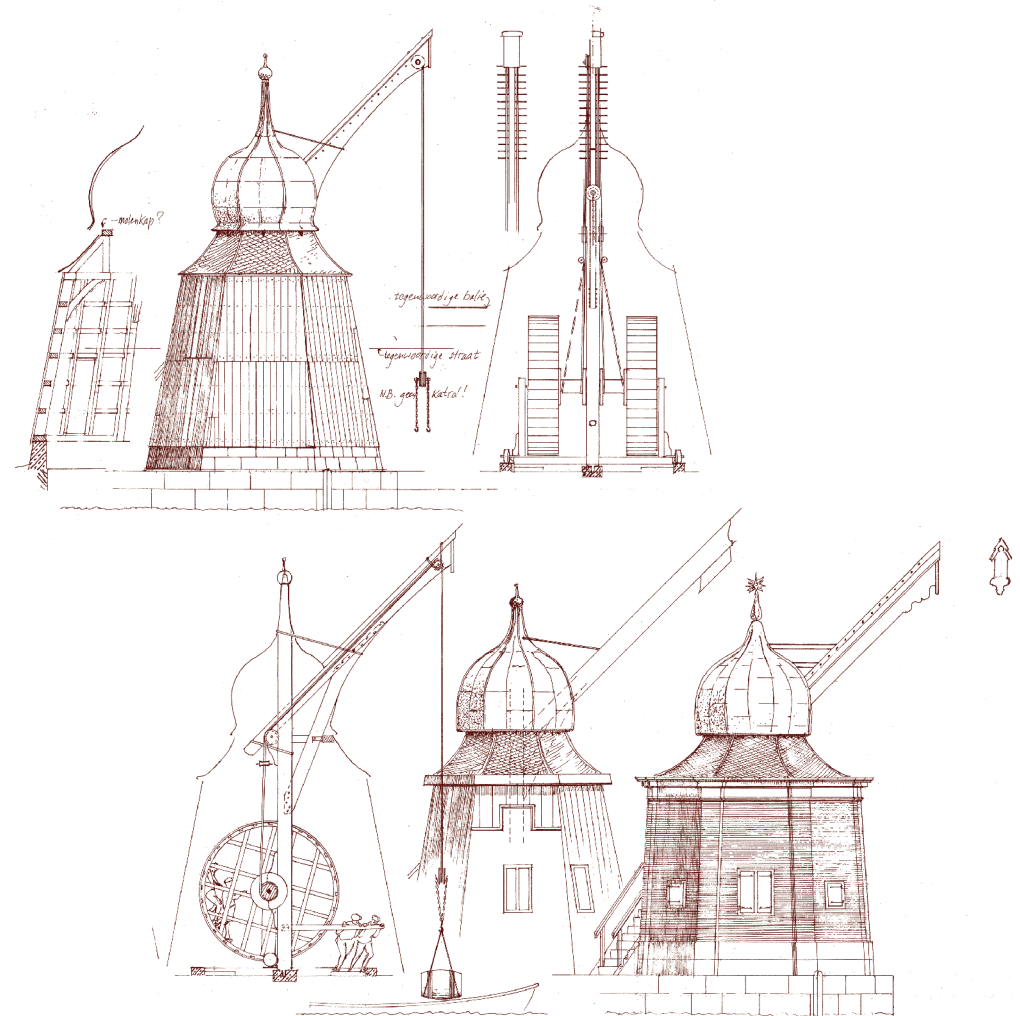
Aanzichten en doorsnedes van de houten stadskraan uit de middeleeuwen, Erik Meulenbelt

Detail tekening J. de Beijer, 1736, Het Utrechts Archief

Transformatie Een hijskraan is een werkende machine en daardoor aan slijtage onderhevig. De kraan is in de loop der eeuwen dan ook regelmatig aangepast en vervangen. Naast de stenen versie die uiteindelijk is ingestort, zijn er vele prenten te vinden met verschillende versies in hout en steen.

Utrecht is een middeleeuwse stad, die in latere eeuwen 'verfraaid en statiger' is geworden. De stad lijkt daardoor jonger, het middeleeuwse karakter is uit het straatbeeld verdwenen.

Tekeningen Th. Haakma Wagenaar, 1978

Detail anonieme tekening tussen 1780 en 1820, Het Utrechts Archief

Einde Craen In 1836 kocht Anton Sinkel het St. Barbara en St. Laurens gasthuis aan de Oudegracht bij de Bezembrug. Hij sloopte de gasthuizen en aangrenzende panden en liet hier een groot warenhuis bouwen. Anton Sinkel had in Engeland het idee opgedaan om de voorgevel van *De winkel van Sinkel* te versieren met zuilen in de vorm van Kariatiden: vrouwenbeelden uit de Griekse mythologie. Deze vier zware gietijzeren beelden waren in Engeland gegoten en werden spottend 'Britsche Hoeren' genoemd.

Bij de aanvoer van de beelden, per schip, ging er iets mis. Tijdens het ophijsen van het laatste beeld op 9 september 1839 brak het bovenste gedeelte van de stadskraan af en viel met beeld en al in de Oudegracht. De schade was dusdanig dat herbouw van de kraan niet mogelijk was. Om deze gebeurtenis in het collectieve geheugen te verankeren, is een spotvers in omloop gebracht:

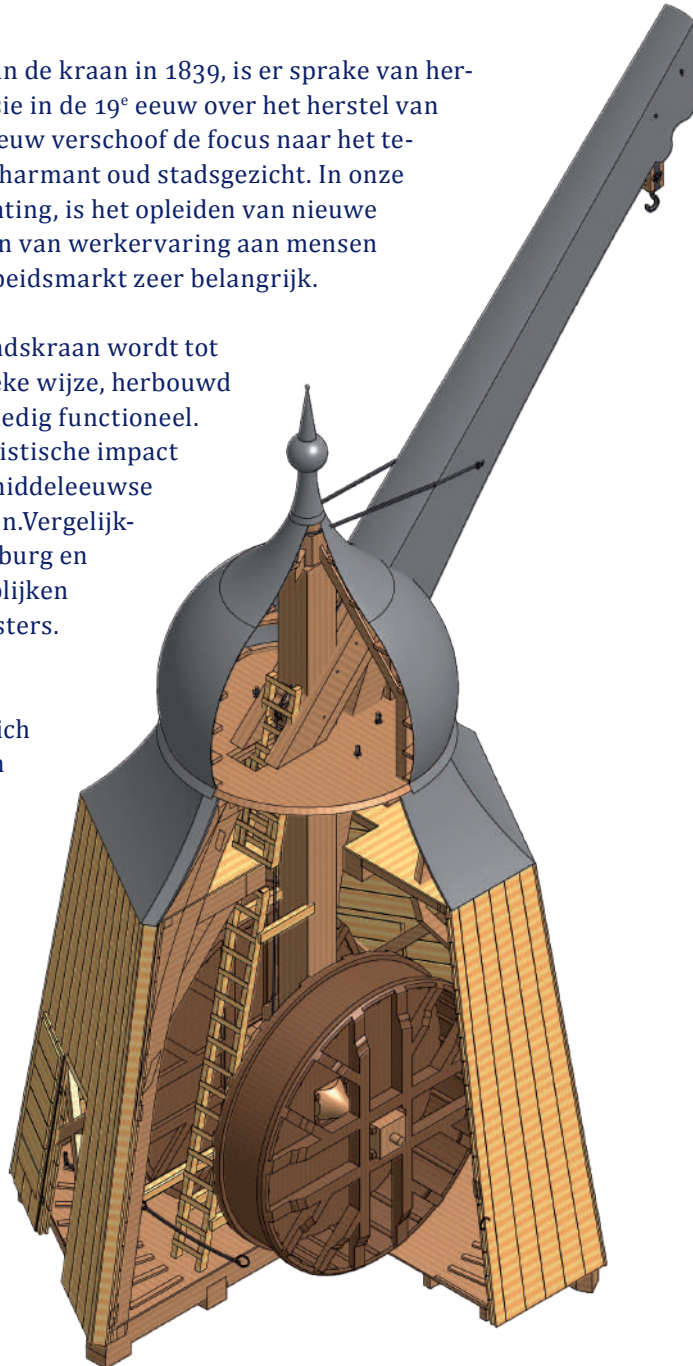
*Had reeds het instrument,
van ouds genaamd de Craen.
Ten dienste dezer stad,
twee eeuwen lang bestaan.
Maar moest, schoon sterk genoeg om half Schiedam te liggen
voor een gegoten beeld in deze dagen zwichten.
O, kinderen van de kraan, wat werk hebt gij begonnen,
zie nu een Britsche hoer heeft kraantje overwonnen.*

Waarom herbouw?

Sinds het instorten van de kraan in 1839, is er sprake van herbouw. Ging de discussie in de 19^e eeuw over het herstel van de functie; in de 20^e eeuw verschoof de focus naar het terugbrengen van een charmant oud stadsgezicht. In onze tijd en voor onze stichting, is het opleiden van nieuwe vakkrachten en bieden van werkervaring aan mensen met afstand tot de arbeidsmarkt zeer belangrijk.

Trekpleister De stadskraan wordt tot in detail, op authentieke wijze, herbouwd en is na realisatie volledig functioneel. De educatieve en toeristische impact van deze vernuftige middeleeuwse machine zal enorm zijn. Vergelijkbare kranen in Lünenburg en Rostock (Duitsland) blijken beiden grote trekpleisters.

Vakkenis In onze gelederen bevinden zich een kraanbouwer, een molenbouwer en een Utrechts architect (met veel ervaring in historische panden), een specialist in houtbewerking en een specialist in het opzetten van leer/werkplaatsen.

De constructie

Berekeningen hebben uitgewezen dat de stadskraan binnen enkele minuten een vat handelswaar uit het ruim van een schip kan halen en op de kade van de Oudegracht kan zetten. Het is fascinerend om te ervaren hoe men in de middeleeuwen met simpele technieken, wat touw en katrollen, een perfect werkende machine kon bouwen.

Drooghsloot-versie De houten versie die Drooghsloot in ca. 1620 heeft afgebeeld, toont de karakteristieke kenmerken van de middeleeuwen. Deze versie gaan wij herbouwen op onze historische werf.

Onze technische uitwerking, het *Building Information Model*, is gebaseerd op het detail in het schilderij van Joost Cornelisz Drooghsloot, de tekeningen van Haakma Wagenaar in 1978, de latere uitwerkingen van vader en zoon Meulenbelt, uitvoerig intern technisch overleg en excursies naar middeleeuwse kranen in Lunenburg en Rostock.

BIM-model
(*Building Information Modelling*) van de stadskraan door Erfgoed Advies Groen BV

In dit 3D model worden alle fysieke en functionele kenmerken opgeslagen in zowel tekening als informatie-database.

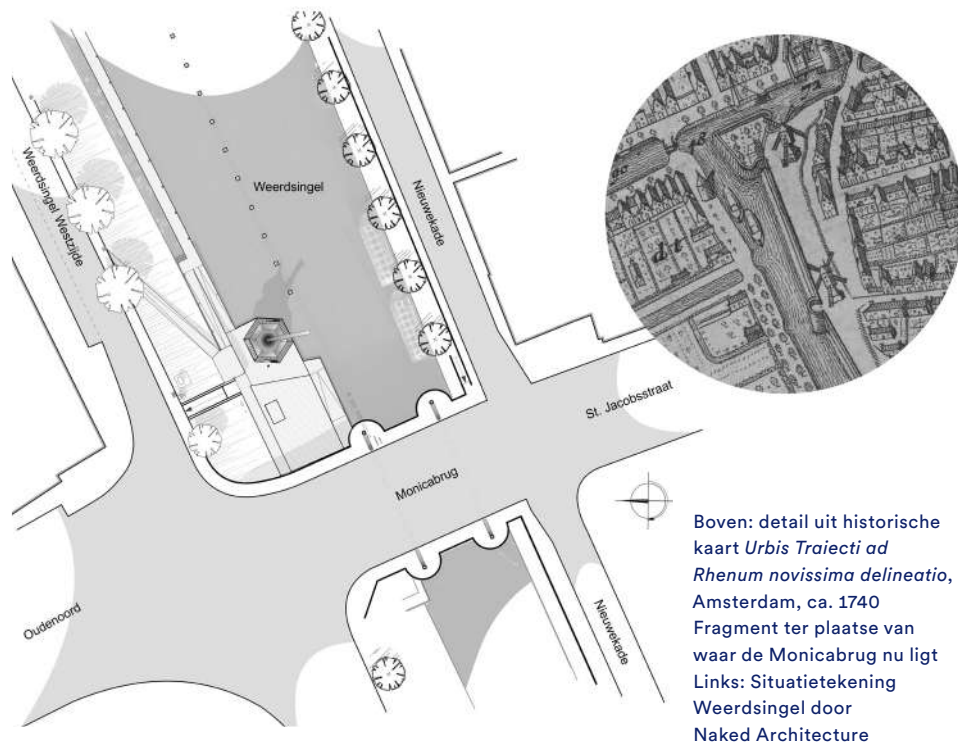

De locatie

De historische locatie aan de Ganzenmarkt is voor de herbouw van de stadskraan uitvoerig onderzocht. Hoewel de Gemeente Utrecht erg positief reageerde op de plannen de stadskraan terug te brengen in het stadsbeeld, bleek uit politiek en ambtelijk overleg dat herbouw op één van de meest monumentale plekken van de stad niet haalbaar is. Dit zou een traject van jarenlange en onzekere procedures tot gevolg hebben.

We zijn met Gemeente Utrecht op zoek gegaan naar een andere locatie en hebben die ook gevonden: Bemuurde Weerd, bij de Monicabrug. Uit historisch onderzoek blijkt dat ook hier stadskranen hebben gestaan.

Naast de Monicabrug ligt een plateau in het water dat gebruikt wordt als verkooppunt en opstaplaats voor rondvaartboten. De stadskraan kan daardoor een interessante toevoeging zijn voor deze locatie. B&W heeft goedkeuring uitgesproken over deze locatie.

Boven: detail uit historische kaart *Urbis Traiecti ad Rhenum novissima delineatio*, Amsterdam, ca. 1740
Fragment ter plaatse van waar de Monicabrug nu ligt
Links: Situatietekening Weerdsingel door Naked Architecture

De bouw

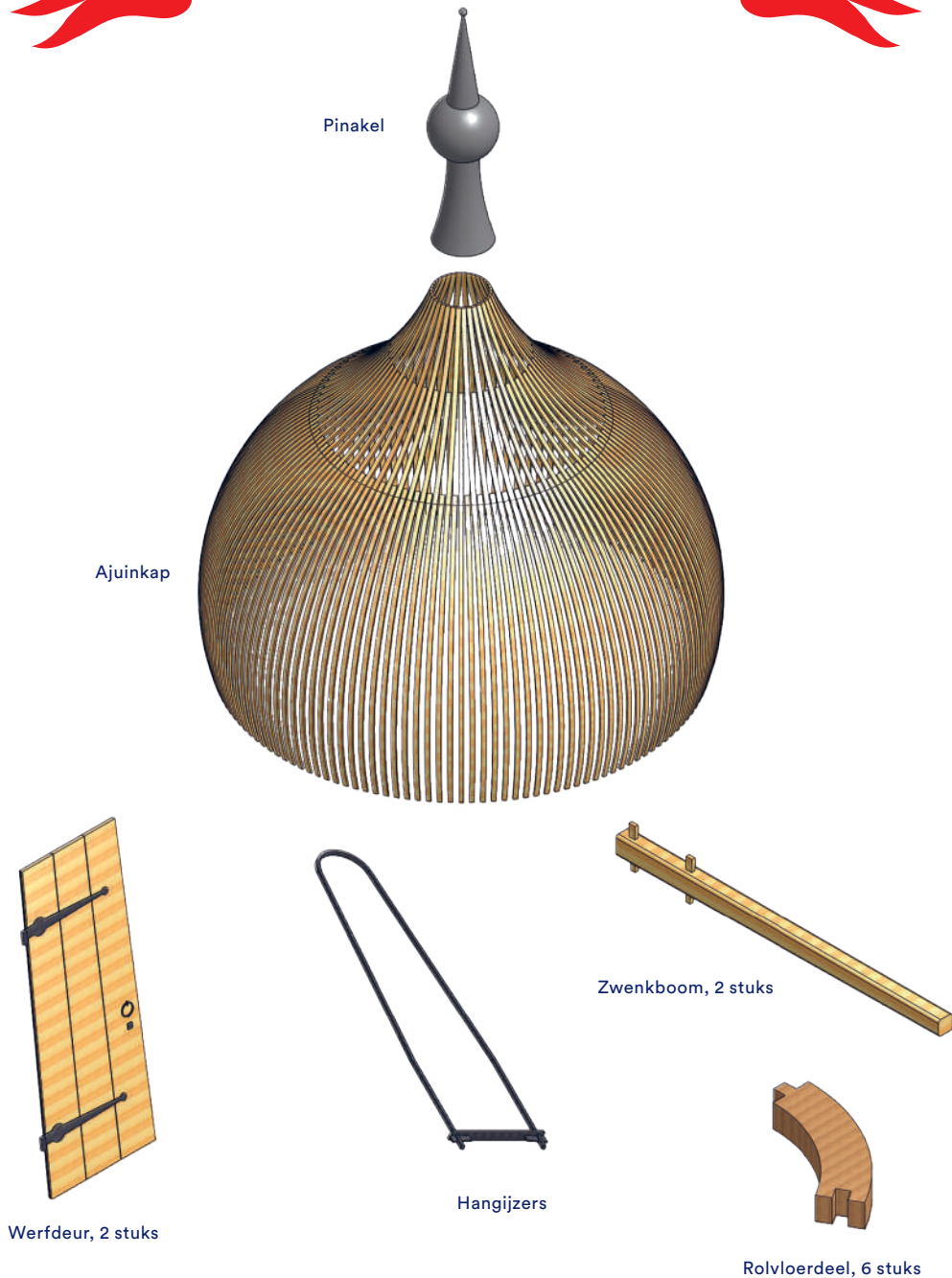
De werkplaats We zijn op zoek gegaan naar een geschikte locatie voor de bouw en zijn een samenwerkingsovereenkomst aangegaan met Museumwerf Vreeswijk. Deze werf wil de ambachten, verbonden aan de binnenvaart, behouden en beleefbaar maken op de 'werkende werf'. Een voorwaarde voor behoud van ambachten ligt in het doorgeven van kennis en ervaring, de Museumwerf heeft dan ook al sinds haar oprichting de ambitie hier vorm aan te geven. Voor uitvoering van de bouw zijn alle benodigde faciliteiten aanwezig.

Het leer/werkproject Voor Stichting Stadskraan is de bouw van de kraan niet het doel, maar een middel om mensen op te leiden in ambachtelijke vakken en te helpen bij het vinden en behouden van werk. Om dit doel te bereiken is de stichting het project *experiment Ambachtsschool Vreeswijk* gestart. In dit project zijn alle activiteiten, middelen en mensen die nodig zijn voor het opleiden van leerlingen ondergebracht. De leerlingen bouwen mee aan de kraan en bouwen hiermee een portfolio op. Daarnaast onderzoeken we binnen dit project of er, na de bouw van de kraan, mogelijkheden zijn om continuïteit te brengen in het opleiden van leerlingen en hoe we dit vorm kunnen geven. Voor dit project is een EU subsidie verkregen (programma LEADER POP3). Gemeente Utrecht, Nieuwegein, provincie Utrecht, een aantal fondsen en bedrijven zijn medefinanciers.

Het slagen van het project is grotendeels gebaseerd op het bereiken van voldoende doelgroep om op te leiden en te helpen richting arbeidsmarkt. De komende jaren moeten uitwijzen of we de doelgroep kunnen bereiken en aan ons kunnen binden. Doel is om binnen de projectperiode 20 personen op te leiden en naar een (duurzame) plek op de arbeidsmarkt te begeleiden. Daarnaast is er ruimte voor 10 stagiairs vanuit MBO opleidingen.

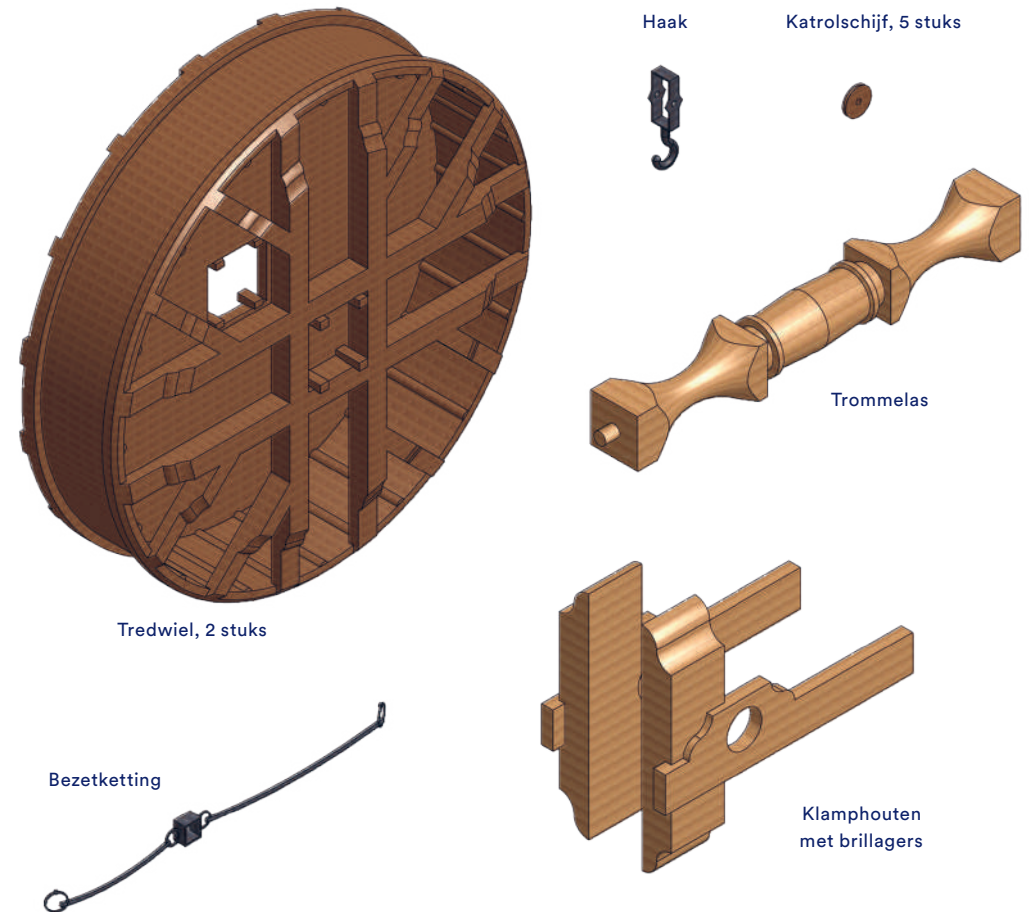
"Het instrument, vanouds genaamd de Craen"

Fondsen en sponsoren

Stichting Stadskraan heeft een aantal fondsen benaderd en heeft reeds forse toezeggingen gekregen, maar we zijn er nog niet.

Vanzelfsprekend kunnen ook bedrijfsleven en particulieren meedoen. Bijdragen in natura zijn welkom, u kunt een onderdeel van het de kraan 'adopteren', een leerling sponsoren, etc. We kijken samen met u wat voor u, uw bedrijf, of instelling een geschikte bijdrage is en op welke wijze wij uw inbreng zichtbaar kunnen maken.

De kraan in enkele karakteristieke, te sponsoren, losse onderdelen, Erfgoed Advies Groen BV

Bouw, beheer en exploitatie

De begroting voor de bouw van de kraan is een raming op basis van het voorlopig ontwerp. Ook voor de exploitatiefase is een begroting uitgewerkt. Stichting Stadskraan zal na plaatsing het beheer, onderhoud en exploitatie zelf ter hand nemen, in samenwerking met andere Utrechtse organisaties. Het stichtingsbestuur zal tegen die tijd worden uitgebreid met bestuursleden en adviseurs met kennis en ervaring in de toeristische sector van de stad Utrecht. Het terugbrengen van de stadsbuitengrachten heeft een positieve invloed op de exploitatiemogelijkheden, vanwege uitbreiding van het stadscentrum naar de buitengrachten. Er ontstaan in dit gebied meer toeristische- en horecavoorzieningen.

De kraan is een gevaarlijke machine en zal uitsluitend in werking gesteld kunnen worden door goed geïnstrueerde mensen. Toch kunnen toeristen en passanten buiten openingstijden een beeld krijgen van de werking van de kraan door het plaatsen van twee plexiglas panelen in de kraan, aan de weg- en waterkant.

We verwachten de kraan op vaste tijden open te stellen. Groepsbezoeken zijn op afspraak mogelijk. Op bijzondere momenten kan de kraan een rol vervullen: het hijsen van de pakjes uit de boot van Sinterklaas, het hijsen van het eerste vaatje haring of Beaujolais, bij Culturele Zondagen en open monumentendag.

Impressie van de Stadskraan op de locatie

Begroting

Materiaal

Fundering	€ 24.000	
Onderbouw	€ 48.000	
Bovenbouw	€ 10.500	
Uiendak	€ 6.000	
Hijswerk	€ 18.000	
Loodwerk/ijzerwerk	€ 24.000	
Ornament op dak	€ 600	
Transport/kraanhuur	€ 24.000	
Overig (bouwplaatsvoorzieningen, conservering e.d.)	€ 17.000	
Totaal		€ 172.100

Arbeid, begeleiding, scholing leerlingen

Werkplaatsfase	€ 228.000	
Locatiefase	€ 103.000	
Totaal		€ 331.000

Bijkomende kosten

Technisch		
Aanpassing bouwlocatie	p.m.	
Tekenwerk	€ 2.500	
Constructeur	€ 20.000	
Leges	€ 10.000	
Overig		
Subtotaal		€ 32.500

Projectleiding

Projectleider 10% van arbeid	€ 33.100	
Administratie 20% van projectleiding	€ 6.620	
Subtotaal		€ 39.720

PR & communicatie

Drukwerk	€ 6.000	
Presentaties	€ 2.500	
Evenementen	€ 5.000	
Subtotaal		€ 13.500

Totale projectkosten

€ 588.820

De stichting

**STADSKRAAN
Utrecht**

**AMBACHTSSCHOOL
Vreeswijk**

Comité van Aanbeveling

Drs. M.W.M. Vos-van Gortel
Mr. I.W. Opstelten
Mr. A. Wolfsen
F.Th.J.M. Backhuijs

Bestuur

Martin Vos
Henk Lugtmeijer
Corine de Jong
Jan van Seumeren sr.

voorzitter
secretaris
penningmeester
bestuurslid

Adviseurs van bestuur

Rob de Vries
Erik Meulenbelt
Paul Groen
Liesbeth Bouwhuis
Dimitri Marangos

adviseur bestuurszaken
architect, Naked Architecture
werktuigbouwkundige, Erfgoed Advies Groen BV
projectleider
leermeester

Eerdere leer/werkprojecten van de bestuursleden en adviseurs zijn:
De Romeinse wachttorens, Woodchapel, het Romeinse schip en het Statenjacht (onder).

**STADS
KRAAN**
Utrecht

**AMBACHTS
SCHOOL**
Vreeswijk

Museumwerf Vreeswijk

Wierselaan 113 3433 ZS Nieuwegein
www.ambachtsschoolvreeswijk.nl
www.stadskraan.nl

info@stadskraan.nl

Kantoor +31 6 43 08 22 04

Werkplaats +31 6 47 01 60 54

IBAN NL37 INGB 0007 0879 20

Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling:
Europa investeert in zijn platteland

PROVINCIE **UTRECHT**

Nieuwegein

VSFonds.
iedereen doet mee

JANIVO
STICHTING

FONDS21

Elise Mathilole

Kansfonds
geven om
een ander

dioraphte

Vereniging van
Notarissen Utrecht

NAKED
ARCHITECTURE

